

Més enllà dels límits: créixer personalment i professional

Ester Busquets

Institut Borja de Bioètica - Universitat Ramon Llull. Esplugues de Llobregat; Universitat de Vic; Comissió Deontològica del Col·legi Oficial d'Infermeria de Barcelona; Societat Catalano-Balear d'Infermeria. Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears. Barcelona.

“Això és el que l'home té de meravellós: mai no es descoratja o s'enutja prou per no tornar a fer el que està fent, perquè sap molt bé que allò que fa és important i s'ho val”.
Ray Bradbury, “Fahrenheit 451”

Aquest article recull les principals idees de la conferència pronunciada el 18 de juliol de 2013 a Puigcerdà, en el marc de la IV Jornada d'Estiu de la Professió Infermera, organitzada per la Universitat d'Estiu Ramon Llull i l'Associació Universitària de Cerdanya. Tant l'esquema com el contingut de l'article responen a l'enunciat de la conferència: “Més enllà dels límits: créixer personalment i professional”. En primer lloc ens centrarem en l'anàlisi del concepte de límit, aplicat al creixement de la persona/professió, seguidament desenvoluparem la qüestió del creixement personal i professional des de la perspectiva de l'ètica, i clourem amb unes conclusions sobre el paper de la raó i la passió en el desenvolupament personal i professional.

Concepte de límit

“Límit” és una paraula que ve del llatí *limes*, que significa “frontera”, “vorada” o “cantell”. La vida, la persona, la professió infermera estan plenes de límits, de fronteres que no es poden traspasar. Per això, quan parlem de límits, hem de tenir clar quins són aquells límits que podem superar i els que no podem travessar, perquè per ells mateixos són insuperables. La clara identificació del límit és la clau tant del desenvolupament personal com professional. No es pot demanar a les persones o a les infermeres que vagin més enllà dels límits que són inassolibles, utòpics (que no són enlloc!), però tampoc no hem de permetre que no s'assoleixin aquells objectius que són totalment abastables. Tornant als límits inassolibles, cal tenir present que no podem exigir a les persones o a les infermeres que traspassin fronteres que no es poden

traspasar —o no convé traspasar— perquè el límit no és només personal, sinó també social, econòmic, institucional... La demanda exagerada d'esforç —de treball al límit— pot generar estrès emocional, culpabilitat i tensions en la persona/professional.

El coreà Byung-Chul Han, una de les veus filosòfiques més innovadores d'Alemanya, en el seu best-seller *La societat del cansament*¹, defineix la societat com a “subjectes de rendiment”. I diu: “la societat de rendiment es caracteritza pel verb ‘poder’ (*können*), sense límits”. És el fenomen del “Yes, we can”. Aquest “poder”, aquest “res no és impossible” es pot convertir en autoexplotació per aconseguir-ho tot. Aquesta “autoexplotació” —segons l'autor— pot generar malalties relacionades amb la interioritat (depressió, trastorn límit de la personalitat, síndrome del desgast ocupacional). També a casa nostra ha fet fortuna el “tot està per fer i tot és possible”, del poema “Ara mateix” de Miquel Martí i Pol.

El fenomen de l'autoajuda també ha contribuït moltíssim en aquesta idea que tots els límits són superables i que aconseguir quelcom (prestigi social i/o professional, felicitat en abstracte, diners...) només depèn de la força de la persona. Naturalment, si la persona no aconsegueix els seus propòsits la culpa és seva, i només seva^a. En aquesta mateixa línia, el “pensament positiu” davant del límit, molt lligat també a l'autoajuda, té aspectes interessants, però esdevé un gran problema si no s'acompanya del pensament crític, ja que en nom de l'optimisme i el “tot és possible” es podrien normalitzar situacions totalment anòmales.

La cultura del “tot és possible” o del “Yes, we can” ens ha portat a oblidar la idea de límit inabastable. Per això, és urgent retrobar l'equilibri entre límits abastables i inabastables; així, quan diem que hem d'anar més enllà dels límits, volem dir que hem de saber identificar el què com a persones/professionals no estem fent i hauriem de fer, perquè és possible de fer-ho. No es tracta en cap cas d'arribar allà on no és possible d'arribar. Aquesta identificació del què cal fer, perquè és possible fer-ho, també té una dimensió corporativa: la professió infermera —com qualsevol altra professió que es prengui seriosament el seu futur— hauria de fer un debat a fons, molt a fons, sobre els límits de la professió.

Correspondència: Ester Busquets i Allibés
Institut Borja de Bioètica
C/ Santa Rosa 39-57, 3a planta
08950 Esplugues de Llobregat
Tel. 936 006 106
Fax 936 006 110
Adreça electrònica: ebusquets@ibb.hsjdbcn.org

Creixement personal i professional: una mirada des de l'ètica

És especialment interessant que s'estableixi aquest vincle entre *persona* i *professió*, perquè qui exerceix una professió és sempre una persona; tot fa pensar que no es pot ser una *mala persona* i un *bon professional* o, a l'inrevés, no es pot ser un *mal professional* i una *bona persona*, perquè el caràcter moral és quelcom que afecta la persona en la seva totalitat. Per tant, el creixement-desenvolupament personal i professional, des d'aquesta visió integradora i de coherència, són sempre inseparables.

Quan parlem d'ètica hem de distingir els seus àmbits d'actuació: individual, cívica, professional i organitzativa². L'ètica individual és la reflexió crítica sobre els valors que orienten la pròpia vida (ètica de la felicitat), l'ètica cívica és la reflexió filosòfica sobre els criteris que possibiliten la convivència pacífica entre els ciutadans amb morals diferents (ètica de la justícia), l'ètica professional reflexiona sobre el bé intern de la professió i estableix uns mínims comuns (codi d'ètica) per a l'exercici de la professió (ètica de la responsabilitat individual) i l'ètica organitzativa reflexiona sobre quins són els valors que han d'orientar la tasca de l'organització (ètica de la responsabilitat corporativa).

Si ens centrem en els àmbits de l'ètica personal i l'ètica professional i ens preguntem com s'aconsegueix el creixement d'aquestes dimensions trobarem la resposta en allò que anomenem *caràcter*, i concretament en l'educació del caràcter, que és la tasca fonamental de l'ètica. L'ésser humà, a diferència de l'animal, es fa les preguntes: què he de fer? com he d'actuar? La resposta a aquestes preguntes té una dimensió individual i una dimensió social, tot i que la dimensió individual està condicionada, naturalment, per la dimensió social.

a) *Dimensió individual*. Podem donar una resposta a aquestes preguntes perquè no som màquines, robots programats per executar una acció sense reflexionar prèviament. Tampoc no som animals que únicament estem programats per a la supervivència (especialització animal). Les persones hem d'escriure l'argument de la nostra vida i per escriure'l cal reflexionar sobre què farem i per què ho farem³. Decidir el què farem i per què ho farem depèn de l'exercici de la llibertat-racionalitat. L'ésser humà és un ésser que s'ha de construir i és l'únic que pot triar com es construeix. En aquest sentit, Aristòtil, en la seva *Ètica a Nicòmac*, escrivia: "No podem triar si som de marbre o d'argila, però sí que podem triar la forma que donem a aquest marbre o a aquesta argila". El marbre o l'argila, segons l'autor, correspon a la matèria primera —és el que ell anomenava "*pathos*" (primera naturalesa)— i la forma que es dona a la matèria primera ell l'anomenava "*ethos*" (segona naturalesa). *Pathos* és allò que rebem dels nostres progenitors, el que avui designem com "loteria genètica".

És innat; a partir del nostre *pathos* edifiquem el nostre *ethos*, el nostre caràcter. El caràcter o la personalitat moral, que és fruit de la raó i la voluntat, s'adquireix per repetició d'actes que esdevenen hàbits. D'hàbits n'hi ha de bons (virtuts) i de dolents (vici). De la mateixa manera que tothom ha d'assumir la responsabilitat d'anar construint la seva vida, també les infermeres han de construir el seu *ethos* professional.

b) *Dimensió social*. Donar resposta a les preguntes: què he de fer? com he d'actuar? està totalment condicionat per la nostra dimensió social. Som éssers que vivim —som amb els altres. Els altres s'han de tenir presents en la presa de decisions; no podem fer el que ens sembli amb ells, perquè tenen una dignitat que cal respectar. Cal tenir cura dels altres, especialment en les situacions de vulnerabilitat (física, psicològica, social, espiritual, econòmica...). La raó per la qual hem de tenir cura dels altres és molt transcendent: una societat sensible a la vulnerabilitat de la persona humana fa que la convivència i la vida siguin millors. L'indicador moral d'una societat rau, precisament, en com té cura de les persones més vulnerables i fràgils. Igualment, l'indicador moral de la professió infermera es mesura per la manera com té cura de les persones vulnerables.

Conclusions

En la construcció del caràcter intervien tant la raó com la passió i és a través de la raó i la passió que fem camí cap al límit. El posicionament tradicional a Occident entorn de la relació entre la raó i la passió ha estat que les passions s'havien de dominar a través de la raó⁴. En general, s'ha donat un pes més valuós a la raó i un pes pejoratiu a les passions. Contràriament a aquest posicionament trobem el pensament del filòsof David Hume (1711-1776) que considera que és una fal·làcia contraposar la passió a la raó i suposar que la missió de la raó és controlar la passió. Atenent a aquesta aportació de Hume, en aquestes conclusions finals partirem de la idea de complementarietat entre raó i passió.

Passió per créixer

Si els valors no van acompanyats de passió/emoció, no s'incorporen en la personalitat moral. L'apassionament —en sentit positiu— va lligat a l'emotivitat, al fet de sentir el que s'està fent. Si una cosa se sent, si el "tenir cura" se sent, s'actua diferent de si no se sent. Per això, cal apassionar-se pel que estem fent. Quan parlem d'apassionament s'ha de distingir entre aquella passió que encega i l'apassionament que motiva. El que ens cal és aquest apassionament motivador.

Byung-Chul Han parla de la societat del cansament, Zygmunt Bauman de la societat líquida, Gilles Lipovetsky de la societat de la decepció. La professió infermera es desenvolupa en aquesta societat cansada, líquida i decebu-

da. És fàcil que els seus professionals es contagiïn d'aquest ambient, motivat sobretot per la crisi econòmica, les retalles en l'estat del benestar... Davant d'aquesta situació, i més enllà d'aquesta situació, cal retrobar la "passió" per la professió; sense aquesta passió no es pot transformar la realitat. Una bona manera de retrobar la passió és prendre consciència, com diria Ray Bradbury, que el que fan les infermeres és "important i s'ho val". Malgrat tot, malgrat la situació de penúria actual, la professió infermera manté —més que mai— el seu sentit i aquest sentit essencial és, per si mateix, apassionant.

Raó per créixer

La passió i la raó es complementen. Ja hem dit que tradicionalment s'ha considerat que una passió raonada no és una passió, però també hi ha qui sosté que si la raó no és apassionada no raona. La humanitat, en allò que anomenem el "miracle grec", es va posar a pensar perquè es va apassionar-admirar per la naturalesa, l'ésser humà, la divinitat...

La raó en la professió infermera és un instrument imprescindible per enfortir el col·lectiu, per ajudar a donar consistència a la professió. A través de la raó s'ha de generar coneixement i evidència científica sobre el tenir cura. En aquesta àrea de la recerca infermera s'ha d'anar al límit, en el sentit d'anar més enllà del que hem fet i del que estem fent. La raó també és diàleg, diàleg amb la pròpia disciplina i amb altres disciplines. Aquest diàleg intern i extern ha de servir sobretot per a desacomplexar les infermeres i promoure l'autonomia professional, per situar la professió en el mateix nivell que les altres professions. Finalment, la raó també és qüestionament, autoanàlisi de la pròpia professió; per això, mai no podrem deixar de preguntar-nos què és el que fem bé —per mantenir-ho— i què és el que hauríem de fer millor —per incorporar-ho.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Han BC. La sociedad del cansancio. Barcelona: Herder; 2012.
2. Román Maestre B. Ètica en els serveis socials. Professions i organitzacions. Col·lecció: Papers d'Acció Social. Núm. 7. Barcelona: Departament d'Acció Social i Ciutadania. Generalitat de Catalunya; 2009.
3. Savater F. Ètica de urgència. Barcelona: Ariel; 2012. p. 15-22.
4. Ferreter Mora J. Diccionario de filosofía. Vol 3. Barcelona: Círculo de Lectores; 1991. p. 2508-10.

NOTA

- a. El best-seller de B. Stamatias, *Gent tòxica. Les persones que ens compliquen la vida, i com evitar que continuïn fent-ho* (Barcelona: Ediciones B; 2011), és un clar exemple d'aquesta trampa. L'autor anomena *gent tòxica* les persones problemàtiques que ens perjudiquen i són un obstacle per a la nostra felicitat: el busca-raons, l'envejós, el fals, el xafarder, l'autoritari, el queixós... Es tracta d'identificar bé la *gent tòxica* a fi de poder-nos-en allunyar. Tanmateix, l'autor acaba creant un model que també és "tòxic". Per endinsar-se en una crítica interessant i rigorosa sobre l'autoajuda és recomanable la lectura de: Viñas D. *Eròtica de la autoayuda*. Barcelona: Ariel; 2012.